

Engelska efterkrigsproblemet.

Herr Statsråd, Herr Ordförande, Mina damer och herrar.

Något lätt sinnigt hade jag lovat herr ordföranden att vid min återkomst från England inför denna församling göra ett försök till jämförelse mellan engelska och svenska efterkrigsproblemet. Jag hade då icke förutsett, att jag skulle ha så mycket att säga om Englands läge och att jämförelser skulle vara så svåra att draga. Naturligt nog har jag dock betraktat den engelska utvecklingen från svenska utgångspunkter. Jag måste emellertid be mina åhörare att själva dra sina slutsatser, vad gäller Sveriges läge. Vi ha under senare tid blivit väl underrättade om utvecklingen i Amerika, främst genom statsrådet Myrdals analyser av läget där. Vem här i Sverige kan inte taga upp en diskussion om det amerikanska ekonomiska läget

2.

och det inflytande som utövas av sydstatsdemokrater eller middle-west-republikaner. Förenta Staterna har för oss blivit det stora studiefältet, varifrån vi hämta jämförelsematerial för vår egen politik.

I jämförelse därmed vet vi ganska litet om olika strömningar inom exempelvis den engelska politiken eller om utvecklingslinjerna i engelsk industri.

Man kan ju ändå ej komma ifrån att utvecklingen i England kommer att få den största betydelse för oss. England är ju det enda av de större västeuropeiska länderna, som höjer sig ur efterkrigstidens kaos. Vi kunna ej gå förbi England som handelspartner, och vi kunna icke undgå att starkt parallellpåverkas av dess ekonomisk-politiska utvecklingstendenser.

Löftet att redogöra för mina intryck från studieresan i England gavs på ett tidigt stadium. Jag hade då ännu icke fått klart för mig, vilka svårigheter det skulle möta att få en klar överblick öv läget där. Det har väl alltid varit karakteristiskt för engelskt kynn att icke formulera klara program för den ekonomiska politiken lika

litet som för politiken över huvud taget. Den ekonomiska organisationen, inklusive den statliga, har också varit alltför splittrad och ofta alltför motsägelsefull för att några enhetliga utvecklingstendenser skulle kunna utläsas. Motsättningarna mellan fattiga och rika, högmoderna företag och medeltida skråordning, vetenskaplighet och traditionsbunden verkmästarvisdom äro alltför stora för att man med någon större framgång skulle kunna utläsa några enhetliga utvecklingstendenser. Alla medeltal för ett sådant system har man all anledning att redan a priori i hög grad betvivla värdet av. England är ej heller på samma sätt som USA utrustat med vetenskapliga institut, som i rikt överflöd servera fakta om utvecklingen à la carte. De ekonomer, som utifrån skulle kunna följa och analysera utvecklingen, ha till stor del uppslukats av administrationen och därigenom delvis bringats till tystnad. Forskningsinstitutets personal är i huvudsak begränsad till flyktingar från kontinenten samt hopplappade krigsinvalider.

4.

Svårigheterna till överblick ha ökats genom kriget. Engelmännen ha säkerligen en naturlig ovilja mot general statements angående sin politik, åtminstone i jämförelse med sina amerikanska kolleger. Det mera beträngda läget under och efter kriget har säkerligen varit ägnat att öka återhållsamheten i detta avseende. Det har sitt intresse att ur denna synpunkt jämföra Förenta Staternas och Englands behandling av exempelvis frågan om "surplus property", som ju i Amerika varit ett stort diskussionsämne men i Sverige har handlagts mera under hand. En allmän erfarenhet är även att åtminstone i centrala administrativa kretsar öppenheten i viss utsträckning har fått ge vika för en "policy", som färgar uttalandena. Det är svårt att avgöra hur långt denna tendens spritt sig. Men tydligt är, att den i sådana frågor som kreditgivning och handelspolitik i viss grad begränsar möjligheterna till inblick.

Svårigheten till överblick blir akut därigenom, att den starkt utbyggda civil service i så hög grad tagit ledningen av den ekonomiska politiken, att man inom denna är överansträngd och överlastad med arbete och att pappersbristen förhindrar alla ut-

svävningar i fråga om publicitet.

De fristående engelska ekonomerna äro ofta påfallande illa informerade om läget. Betecknande är, att den metod de få använda för att inhämta upplysningar i många fall är att låta någon vän i parlamentet resa en fråga, i hopp att den skall besvaras av vederbörande minister. I parlamentets protokoll från frågetimmarna får man exempelvis leta efter sådana matnyttiga saker som tabeller belysande förändringen i byggnadskostnaderna.

Som ett exempel på bristen på skriftliga redogörelser kan jag nämna den verksamhet, som bedrivs för att påverka industriens lokalisering. Min uppgift i England var bland annat att studera detta problem. Ett flertal departement ägna sig åt denna fråga. Det finnes en hel administrativ apparat uppbyggd både centralt och lokalt för att behandla sådana ärenden. Staten medverkar till att uppföra fabriksbyggnader på lämpliga platser och underlättar på allt sätt lokaliseringen där. Men om hela denna verksamhet, dess organisa-

6.

tion, praktiska åtgärder och politik, ha i skrift endast lämnats mycket ofullständiga uppgifter. De 1000-tals företagare, som önska orientera sig rörande sina möjligheter till utvidgning eller nyetablering, äro tydligen i huvudsak hänvisade till att muntligen inhämta erforderliga upplysningar. Jag gjorde också den erfarenheten, att man inom ett departement, som hade med denna fråga att göra, med största intresse tog del av de upplysningar jag inhämtat inom ett annat, som var verksamt på samma område. Tydligen hade man olika uppfattningar om arbetsfördelningen mellan de olika departementen.

Jag nämner detta för att belysa vilka svårigheter, som möter ett studium av Englands ekonomiska efterkrigsproblem. Jag är därför också starkt medveten om, att de intryck jag kunnat inhämta genom personliga kontakter samt studium av uppgifter i tryck äro mycket ofullständiga, och att de delvis kunna vara missvisande. Jag har bemödat mig att så långt möjligt sovrå de källor jag haft tillgång till och i stor utsträckning stödja mig på det begränsade

skriftliga materialet. Men jag är givetvis tacksam för den komplettering av mina intryck, som kunna lämnas av här närvarande, på vissa områden mera sakkunniga Engelskspråkare.

Jag har uppehållit mig så utförligt vid frågan om vad man skulle kunna kalla "underrättelseväsendet" därför, att dessa förhållanden också bilda en icke oväsentlig bakgrund till det allmänna ekonomiska läget i England.

Det helt dominerande intrycket är helt enkelt, att detta är ett land, som praktiskt taget alltjämt befinner sig på krigsfot. Vi kunna ej förstå Englands läge och ej heller dess utveckling under de närmaste åren, om vi ej göra klart för oss, att England uttömt sina sista fysiska och psykiska resurser i kriget, att det endast med den seghet, som kanske är engelsmännens största tillgång, kunnat undgå att digna under bördan och att det fortfarande icke hunnit råta på sig, trots att det viktigaste slaget vunnits för nu ett halvår sedan.

Mobiliseringen för kriget har i England drivits betydligt

8.

längre än i Amerika, som av sina tillgängliga resurser närmast blott behövt taga av sitt överflöd. I England har arbetskraften mobiliserats långt fullständigare. Tjänsteplikten har varit vidsträckt och tillämpats på kvinnor och män i alla arbetsföra åldrar. Dessa bestämmelser ha ännu icke upphävts. Alltjämt betjäna bussar och järnvägar av tvångsinskrivna flickor/^{och} i kolgruvorna gå alltjämt 50.000 tvångsinskrivna ungdomar ur alla socialklasser och vänta på att bli frikallade för att kunna påbörja sin utbildning för det yrke de önska välja. Arbetstiden i industrien har i genomsnitt varit förlängd med 20 % utöver det normala. I vissa rustningsfabriker har man två år i sträck arbetat 70 timmar i veckan utan semester. De alltför fåtaliga tjänstemännen i departement och affärskontor ha ansträngts till det yttersta, delvis under vidriga arbetsförhållanden. De få alltjämt ofta arbeta i trånga tillfälliga och endast nödterftigt reparerade lokaler därför att de antingen blivit utbombade från sin ordinarie arbetsplats eller blivit utkörda av den ansvariga krigsadministrationen. Till det ordinarie arbetet har under kriget fogats extra vakttjänstgöring för att inte tala om bombarde-

mangens alla följder. Det är inte underligt, att man särskilt inom ledande tjänstemanna- och affärskretsar ofta kan iakttaga en påtaglig trötthet. Man har icke som i de nordiska grannländerna direkt tagit sig extra semester efter krigets slut - säkerligen har man i England icke samma känsla av att kriget är över - men initiativförmågan har uppenbarligen blivit lidande.

I detta sammanhang är det säkerligen icke utan sin betydelse, att ransonerna i England, vad gäller högvärdigare livsmedel, ha varit ^{små} låga under kriget. Kosten har försämrats sedan lend-lease upphörde. Den begränsade mjölkransonen har i dagarna sänkts för vintersäsongen. Troligen är kosten nu sämre än den var i Tyskland före sammanbrottet. Även ~~en~~ detta verkar naturligtvis nedsättande på prestationsförmågan. Men därtill kommer, att köer alltjämt höra till dagordningen såväl vid livsmedelsbutiker som utanför restauranger.

Arbetsintensiteten inom industrien har undergått en påtaglig försämring. Statistiskt har detta påvisats för kolgruvorna, där produktionen per man och skift trots stora ansträngningar sjunkit

10.

med 10 à 15 %. Inom industrier, som jag besökte, uppgavs på sina håll en nedgång med upp till 40 %. Anledningen är kanske främst brist på "key-workers" och på yngre arbetskraft i allmänhet, samt det stora inslaget av ovan arbetskraft. Under kriget har skett en enorm omblandning på arbetsmarknaden, som med säkerhet delvis kommer att bli bestående. Vissa företagare ville även skylla den lägre effektiviteten på "den mer än falla sysselsättnings politik", som enligt deras mening minskade arbetarnas iver för ett gott arbetsresultat. Riktigheten av denna uppfattning måste jag lämna därhän.

Hemnafrontens arbetskapacitet synes sålunda åtminstone för den närmaste tiden vara väsentligt nedsatt genom kriget. En positiv överraskning är däremot de 10.000-tals från kontinenten återvändande soldater, som nu dominera Londons stadsbild. Ett allmänt omdöme, bestyrkt av svensk läkarexpertis, är att de engelska soldaterna liksom våra beredskapsmän återvända med starkt förbättrad fysisk kondition. Psykiskt synes det moderna rurliga maskinkriget ha varit långt mera skonsamt än det gamla skyttegravskriget. Till detta goda resultat synes ha bidragit såväl den bättre ledningen och manskapets

större förtroende till denna som den förbättrade sociala omvårdnaden och framstegen inom hälso- och sjukvården. Många ha även förvärvat mekaniska färdigheter, tillägnat sig en snabbare livsrytm och vant sig vid eller aktivt tagit del i en modern organisation, allting tillgångar för det kommande civila produktionslivet. Samtidigt räknar man liksom efter förra kriget med anpassningssvårigheter för de officerare kanske upp till överstes rang, som nu måste återgå till exempelvis en banktjänstemans enkla skepnad. Inom sådana kretsar äro tydligen tankar på emigration på sina håll aktuella.

De omvårdningar, som inträtt på arbetsmarknaden, ha sina motsvarigheter i fråga om produktionsutrustningen av alla slag. Bombskadorna äro visserligen relativt begränsade men den allmänna förlåtningen är påfallande. Icke ens de enklaste reparationer ha kunnat utföras. Den minsta reparation kräver fortfarande, om den alle kan komma till stånd, ett omständligt licensförfarande. Varje försök till "återuppbyggnad" går lätt om intet i det omfattande regleringssystemet. Detta synes utöva en förlamande verkan både

12.

på enskilda och företag, som ibland närmar sig, vad vi i Sverige skulle beteckna som apati. När man måste söka med ljus och lykta för att få tag i en skruv, får kontorsdörren hellre förbli halvt obrukbar. Invecklade bestämmelser om ersättningsfrågor, och olösta stadsplaneproblem synas tills vidare blockera all uppbyggnad av bombade fastigheter. Grunderna gapa överallt alldeles tomma.

Till detta kommer den katastrofala bristen på arbetskraft för fredsproduktion ännu ett halvår efter europakrigets slut. Demobiliseringen både av de militära styrkorna och av rustningsindustrin har gått med en otrolig långsamhet. Betecknande är att finansministern i sin nya budget räknat med nästan lika stora utgifter som under det sista krigsåret. Detta förklaras endast till en mindre del av bidrag åt de hemvändande soldaterna och kostnader för avveckling av kontraktet med rustningsindustrin.

Orsakerna till den långsamma avvecklingen äro flera. Tydligt är, att den ökade politiska oron i Europa och Fjärran Östern föranlett att inkallelserna blivit förlängda. Troligen är man också angelägen att medan man har krigsindustrin i gång få fram en större

uppsättning av de senaste typerna av reaktionsdrivna flygplan och andra nya vapentyper. Men långsamheten i demobiliseringen synes främst vara ett resultat därav, att tryggheten och rättvisan åt den enskilde satts före näringslivets behov av en snabb omställning.

Demobiliseringen från krigsmakten försiggår enligt regler, som fastställdes före Japankrigets slut, och byggde på den förutsättningen, att detta skulle bli relativt långvarigt. De inkallade demobiliseras i tur och ordning enligt ett poängsystem, uträknat efter tjänstgöringstid, ålder och familjeförhållanden. Grundregeln är att ingen får frikallas, innan alla med lägre poäng kommit hem. Nu äro möjligheterna att få hem folk från Fjärran Östern mycket starkt begränsade. Följden är att ett stort antal soldater på kontinenten och i England gå sysslolösa i olika läger och vänta på sin tur. Enligt vissa tilläggsbestämmelser kunna dock avvikelser från den angivna poängordningen ske med högst 10 % i syfte att friställa s.k. "key-workers". De som frivilligt anmäla sig för att i förtid bli frikallade måste dock underkasta sig tvångsdirigering till

viss arbetsplats. Många föredra attinvänta sin tur och behålla sin frihet.

Den långsamma avvecklingen av rustningsindustrin synes delvis sammanhänga med den rädsla för arbetslöshet, som präglar den engelska ekonomiska politiken. Medan man i Amerika med en gång skurit ned all krigsproduktion, givit soldaterna ett halvt års lön och därigenom skapat förutsättningar för en snabb och friktionsfri omställning, har man i England valt en långt försiktigare politik. Avvecklingen av krigsindustrin hålles tillbaka därav, att arbetarna ofta ej äro hängade återgå till sitt gamla yrke. Formellt kan man tvångsdirigera yngre arbetskraft. Men det har visat sig, att detta system fungerar mycket ofullständigt. Det finns alltid stora möjligheter till undanflykter, och den allmänna opinionen skulle iake i fredstid acceptera ett straff åt den som undandragit sig ett sådant tvång. Följaktligen har man här råkat in i ett dilemma, som är nog så betecknande för det ekonomiskt-politiska läget. Anledningen till arbetskraftens ovillighet att återvända är dels sämre arbetslöner i de gamla fredsindustrierna, dels mindre tilltalande

arbetsförhållanden i övrigt, i jämförelse med de moderna rustningsfabrikerna. En annan anledning kan vara bristen på bostäder vid den gamla arbetsplatsen. Ofta ha de blivit förstörda genom bombning. Dessa hinder kunna icke utan vidare övervinnas. Skall den nu förda politiken fullföljas, blir därför omställningen på arbetsmarknaden säkerligen även i fortsättningen mycket långsam.

Bristen på arbetskraft hindrar byggnadsverksamheten att komma i gång. Den förklarar även bristen på allt annat än det allra nödvändigaste, bristen på tändstickor, möbler, husgeråd. I vissa fall bidrager givetvis även råvarubristen, som har sin grund i knappheten på "hårda" valutor. De begränsade kvantiteter av icke-nödvändiga varor, som kunna framställas, bilar, böcker, prydnadsföremål m.m., dirigeras obönhörligt till exportmarknaden. Ofullkomligheten i administrationen öka de svårigheter, som uppstå genom varubristen. För att få lov att bygga ett hus måste en ansökan passera ett tjugotal myndigheter. Licens för standardmöbler kan icke erhållas på kortare tid än två månader och leveransen tar sedan ytterligare minst

16.

två månader.

Alla dessa svårigheter utöva utan tvivel en starkt bromsande effekt på näringslivet. Vid varje rörelse uppstår en kolossal friktion. Planeringen måste ofta ske med begränsad och uttröttad personal från ett nedklassat kontor. Förbindelserna utåt försvåras ~~av~~ att telefonnätets funktionsduglighet blivit nedsatt, så att en så enkel sak som telefonsamtal ^{tar} en oanad tid i anspråk. Det innebär knappast någon större överdrift, om man säger, att oljan i maskineriet på många håll är slut och att det i stället kommit sand i hjulen.

Det säger sig själv, att ett sådant förhållande icke kan erbjuda någon gynnsam utgångspunkt för omställningsarbetet och planeringen för framtiden. Även psykologiskt måste verkan bli förlamande. I varje fall måste omställningen fördröjas. Näringslivet får en sen start, icke minst på exportområdet, där en förlust av tid säkerligen i många fall innebär en förlust av framtida marknader.

22
22

Ett typiskt exempel på den sena starten är Englands läge på lufttrafikens område. Ännu har man icke något bättre landningsfält för trafikflyg invid London än Croydon, som i klass snarast synes ligga efter Bromma. De nya amerikanska flyglinjerna ha hänvisats att landa i Skottland. Man har börjat bygga ett storflygfält i Londons närhet men det kan komma i bruk först i mitten av nästa år. Först då får man fram de första flygmaskinerna för direkt Atlanttrafik och först i dagarna har man fått fram en första provmaskin, lämpad för passagerartrafik på kontinenten. Detta illustrerar bättre än något annat hur helt man offerat sig på krigsansträngningen och hur Japankrigets snabba slut helt tog landet med övriga. Men det vittnar väl trots allt kanske även om en brist på plannässighet och förmåga till snabba initiativ.

Det utgångsläge för efterkrigstidens ekonomiska politik, som jag här sökt skildra, får ställas i relation till de stora och svåra omställningsproblemen, som på något längre sikt resa sig för det engelska samhället. Till sina huvuddrag äro de välkända.

18.

De ha nyligen belysts i offentliga föredrag här i Stockholm. Jag skall därför tillåta mig utgå från, att de i sina huvuddrag äro kända. I korthet innebära de ju att England står inför uppgiften att genom en utveckling av sin exportindustri få till stånd en bättre balans i sin utrikeshandel, att effektivisera sådana efterblivna industrier som kol-, bomulle- och järnindustri, att ersätta bombkadorna och den förelussade delen av bostadsbeståndet, att sanera bebyggelsen i London och de större industridistrikten, att bygga upp ett modernt hälso- och skolväsende, att genomföra ett allmänt system av socialvård och att samtidigt upprätthålla en krigsmakt, som svarar mot ställningen som en av de tre stormakterna.

England står i dessa avseenden inför ett rekonstruktions- och omställningsproblem av en helt annan storleksordning än här i landet. De gamla exportindustrierna kol och bomull räknar man icke med skola ha några utvecklingsmöjligheter. Det gäller i stället att utveckla helt nya exportindustrier. Det är här fråga om en omläggning av produktionens struktur, som ej löses så enkelt som ge-

nom en förändring av växelkurserna. Kol-, bomulls-, järn- och flera andra industrier måste genomgå en strukturell omläggning som var för sig kräver investeringar av, i kronor räknat, flera miljarder. Det är här icke endast fråga om en fullständig omgruppering av drifts- och företagsenheter utan även delvis om en ny lokalisering. Typiskt för engelsk industri i motsats till svensk är ju, att den i regel trängts samman i stora industridistrikt, där ofta flera städer växt tillsammans och där industrieföretagen blandats i en sotig röra med bostadskvarteren. London är härvidlag det främsta och kanske mest avskräckande exemplet. Omfattande planer ha utarbetats för att bryta upp dessa "congested areas". Några möjligheter att förnya den gamla bebyggelsen ha ofta icke funnits, utan man har planerat att bygga helt nya industristäder av storleksordningen 60 à 100.000 människor utanför de gamla, ofta i anslutning till någon av de under kriget uppförda rustningsfabrikerna, och överflytta en del av befolkningen för att kunna demolera gamla industri- och slumkvarter. Hur detta administrativt skall kunna genomföras är ännu

icke klarlagt. Men på detta område har utförts ett mycket fördämligt planeringsarbete, icke minst gäller detta den storslagna plan för en decentralisering av Stor-London, som nyligen framlagts och som utarbetats på regeringens uppdrag. Men allt detta kräver nya investeringar icke endast i industribyggnader utan även i bostäder och alla de anläggningar, som höra till ett modernt samhälle.

Detta utgör emellertid endast en del av programmet på bostadsområdet. Bombskadorna förklara en betydande men dock mindre del av nybyggnadsbehovet. Därutöver föreligger långt större behov för att undanröja bostadsbristen och fullfölja upprensningen av slumkvarteren. Bostadsprogrammet omfattar ej mindre än 4.000.000 hus motsvarande ungefär 1/3 av landets bostadsbestånd före kriget. Nybyggnadsbehovet vad gäller skolor och andra offentliga byggnader är av en sådan storlek, att det beräknats motsvara ungefär hälften av bostadsprogrammet.

Vad som krävs under den närmaste återuppbyggnadsperioden är tydligen en jättelik kapitalbildning. Det är intressant att konstatera att förkrigsårens profetior om ett avtagande investe-

*Oräthet att
 göra ut. Pengar
 krävs ändå
 för att nå ut
 med kriget*

ringsbehov grundligt kommit på skam. Dagens paroll är ökat sparande. Och detta sammanhänger endast till en mindre del med förlusterna genom kriget och till övervägande del med behovet av en förnyelse av samhällskapitalet, som i varje fall skulle ha varit nödvändig. Det gäller vidare att motväga den ständiga kapitalimport, som uppstår genom underskotten i betalningsbalansen. Hur detta än sker, blir den ekonomiska innebörden härav densamma som av en ökad kapitalbildning.

Det finns tydligen två vägar att lösa de jättelika finansieringsproblemen, som under loppet av en tioårsperiod skulle kunna föra England fram till en tillfredsställande standard för de breda folklagren, en för människornas hälsa och trivsel gynnsammare samhällsbildning, ett bättre tillvaratagande av folkmaterialet genom skolor och sjukvård samt sist men icke minst en modern industri av amerikansk standard, delvis specialiserad på export.

Ett alternativ skulle tydligen vara att liksom Tyskland efter förra kriget taga upp ett stort lån i utlandet för att därmed finansiera den överskottsimport, som blir nödvändig om konsumtionen skall kunna upprätthållas under uppbyggnadstiden. Det andra alter-

nativet innebär att man efter ryskt mönster drar åt svängremmen till dess uppbyggnaden hunnit genomföras. De båda alternativen skulle kunna betecknas som ett expansionistiskt respektive ett restriktionistiskt. Det skulle ej heller vara alltför felaktigt att kalla dem optimistiskt respektive pessimistiskt. Lånevägen innebär ju för en nation med hederliga avsikter, att man räknar med en sådan förbättring av sin ekonomiska ställning efter en övergångstid, att man utan alltför stora svårigheter skall kunna börja betala tillbaka lånen.

Flera medelvägar mellan de angivna alternativen kunna tydligen väljas. Ännu återstår att avvakta resultaten av förhandlingarna i Washington. Men det börjar redan stå klart, åt vilket håll England kommer att styra, alldeles oavsett de potentiella långivarnas inställning. Alla tecken tyda på, att man närmast är inställd på att välja vad som kan betecknas som en svängremspolitik. Det finns flera skäl räkna med en sådan utveckling.

Man har svårt att värja sig för det intrycket, att man i engelsk industri och politik saknar förtroende till sina möjligheter att i konkurrens med andra länder snabbt utveckla en på lång sikt inriktad ny exportindustri. Visserligen borde det föreligga en rad gynnsamma förutsättningar för en sådan utveckling, särskilt inom verkstadsindustrien. Man har under kriget uppfört ett stort antal moderna verkstäder, delvis tillägnat sig moderna amerikanska produktionsmetoder, gjort förnämliga tekniska framsteg och utbildat ny yrkesskicklig arbetskraft. Bland de hemvändande soldaterna bör det dessutom finnas en stor fond av folk med teknisk utbildning och vana vid modern organisation. Regeringen stödjer också på olika sätt företag, som vilja flytta ut till de s.k. "developments areas", i helt nya fabriker - med möjligheter till modern "lay-out" i fråga om produktionens anordning. Otvivelaktigt finnes också, åtminstone under de närmaste åren, en stor potentiell marknad för olika slags maskiner, transportmedel och hushållsapparater.

När åtminstone jag under mitt korta besök icke kunde finna tecken på expensionsplaner, som svara mot landets behov, kan det visserligen delvis bero på de svårigheter till överblick, som jag tidigare berört. Men det finns många faktorer, som förklara åtminstone att en sådan utveckling försenats: den långsamma demobiliseringen, bristen på kvalificerad personal och dess ständiga överansträngning samt den starka med alla regleringar sammanhängande friktionen i systemet. Det är möjligt, att en utveckling kommer i gång med en stark försening, men redan en sådan försening måste ju vara mycket ogynnsam, även på längre sikt. I varje fall synes man i de allmänna finanspolitiska kalkylerna icke räkna med möjligheter till en verkligt stor exportexpansion inom en snar framtid - i varje fall icke på marknader, där betalning kan erhållas i dollar. Man tvivlar på möjligheten att i effektivitet tävla med amerikanerna, att bygga upp en försäljningsorganisation i Amerika, som möjliggör en tävlan på lika villkor i en marknad med "ofullständig konkurrens", och sist men icke minst på en väsentlig reduktion av de amerikanska tullarna. Man tvivlar därmed också på möjligheterna att

hävda sig och på längre sikt utjämna sin betalningsbalans under allmän frihandel.

I stället ställer man sina förhoppningar till en utveckling av handeln inom en delvis skyddad sterlingarea. Inget tvivel kan nog råda om, att man i förekommande fall kommer att utnyttja sin ställning som gäldenärsländ för att liksom Tyskland före kriget befrämja sin handel. Det är nog ingen tillfällighet att Tysklands handelspolitik under den senaste regimen ägnats ett ingående och delvis beundrande studium.

Det mindre utpräglade intresset för en fri världshandel sammanhänger även med den extrema vikt, som i engelsk ekonomisk politik tillmättes den absolut fulla sysselsättningen. Man fruktar - och kanske med rätta - att inom några år en ny kris bryter ut i Förenta Staterna, och att man där icke är beredd att föra en ekonomisk politik, som hindrar, att krisen utvecklar sig till en depression. En sådan risk för exportindustrien är man icke benägen att ta. Man tror icke på möjligheten att isolera en

26.

depressionshärd inom exportindustrien på samma sätt som planerats i det svenska efterkrigsprogrammet. Skillnaden i inställning på denna punkt förklaras kanske icke endast av en olika inställning till sysselsättningspolitiken utan även av den större naturliga stabiliteten i det svenska systemet med dess relativt stora jordbrukssektor. Av detta skäl synes man vara benägen att orientera sin handel mot en grupp av fullsysselsättningsländer främst inom sterlingområdet. Men även andra sådana länder, exempelvis Sverige, hälsas välkomna att åtminstone delvis ingå i en sådan grupp med en ~~ikt~~ med området som helhet balanserad handel. Olika uppfattningar föreligga ju om metoderna för handeln inom en sådan grupp, men anhängare, även inflytelserika, saknas ej för relativt långt gående regleringar med bilaterala bytesavtal och "bulk purchases" som permanenta företeelser.

Allt detta gör, att man knappast kan vänta sig, att England skulle vara berett att betala det pris, som Förenta Staterna kunde antagas begära för ett mycket stort lån, även om detta pris ur ameri-

kansk synpunkt skulle betraktas som ~~mycket~~ lågt. Därtill kommer den allmänna inställning av förnöjsamhet med en kringkuren standard, besläktad med den heroiska inställningen under kriget, och den attityd av stolt "pauvre-honteux" x i förhållande till rikare släktingar, som kännetecknar dagens England.

Om man alltså räknar med att förhandlingarna i Washington endast resultera i ett begränsat lån, somendast lättar likviditeten för den allra närmaste framtiden, måste England i stället närma sig det andra alternativet, som innebär, att man för åtskilliga år framåt drar åt svängremmen. Ett stort nationellt sparande måste pressas fram frivilligt och tvångsvis genom inkomstbeskattning, ransonering, priskontroll, från icke-nödvändiga köp avskräckande omsättnings-skatter samt brist på icke-nödvändiga varor, åstadkommen med stöd av råvarukontroller, importbegränsningar samt en tvångsvis genomförd export. Det är ju sannolikt att detta system så småningom skall kunna lättas, men karakteristiskt är att det engelska parlamentet nyligen röstade för, att regeringensfullmakter för krislagstiftning

28.

skulle förlängas med fem år. Någon större tvekan om behovet syntes icke råda inom något parti. Oppositionen uppehöll sig mest vid den rent konstitutionella frågan, om lämpligheten av att parlamentet lämnade denna fullmakt med en gång på så lång tid. Att man allmänt ställer in sig på en lång period, beror ju därpå att regleringarnas syfte icke endast är att lösa ett allmänt knapphetsproblem utan därjämte att tvångsvis genomföra en viss prioritetsordning i fråga om nationens behov, vars viktigaste innebörd är från en synpunkt en social utjämning och från en annan en starkt ökad kapitalbildning. Om dessa målsättningar synes inom England ej råda någon större oenighet.

Men resultatet blir för lång tid framåt ett regleringssamhälle. Det är alltför sannolikt, att det kommer att bevara mycket av den friktion i systemet, som kännetecknar läget i dag. Konsumenten har för flera år framåt överlämnat sitt val av varor i händerna på det nuvarande majoritetspartiet. Parlamentet har i sin tur lagt frågan i händerna på regeringen och det är dit producenterna

få vända sig för att få veta, vad de böra producera. Svängrummet för nya initiativ blir därmed, åtminstone på hemmamarknaden, starkt begränsat för den enskilde företagaren. Därtill kommer att, åtminstone på denna marknad, utvecklingen mot varor, som tillhöra en högre standard, en utveckling som är så väsentlig för ett expanderande samhälle, blir till större delen avskuren. Utvecklingen kommer i stället att i mycket hög grad inriktas på en förnyelse av gamla industrier, delvis med för stor kapacitet. Det är utan vidare klart, att en sådan omställning är mycket smärtsam vare sig det gäller en omformning av en gammal produktionsstruktur eller dess utträngande av nya metoder och nya material, såsom fallen kan bli inom byggnadsindustrien. Sådana omställningsprocesser, under vilka former de än genomföres, innebära ju alltid en partiell kris inom näringslivet. Av allt att döma kommer emellertid näringslivet, förpliktat av den solidaritet, som kriget skapat, att medverka till att omställnings- och rekonstruktionsarbetet genomföres med all energi. Ett tecken därpå är den anslutning man givit till

30.

de "working parties" sammansatta av företagare, arbetare och oberoende experter som med uppgift att framlägga praktiska förslag till en nyordning av produktion och distribution på Sir Stafford Cripps initiativ bildats inom olika industrier.

I jämförelse med detta av ett otal regleringar och genom direkta förhandlingar styrda näringsliv bildar den planerande rationaliseringen av kolindustrien och delvis av järnindustrien ett mindre betydande inslag. Båda dessa industrier stodo redan före kriget och än mera under kriget under nära statskontroll, och skillnaden i fråga om deras status blir kanske därför ej så stor, som man kunde vara benägen att tro. I varje fall äro alla ense om, att dessa socialiseringsåtgärder icke i och för sig lösa dessa industriernas problem.

Hela regleringssystemet har en mycket viktig lucka, och det är icke sannolikt att den kommer att slutas, nämligen i fråga om dirigeringen av arbetskraften. Fackföreningsrörelsen uttalade sig nyligen mot en sådan dirigering, och som jag tidigare nämnt

har den redan visat sig omöjlig att genomföra i fredstid. Arbetskraften torde i England vara mindre rörlig än i Sverige. Lokalpatriotismen synes vara mera utpräglad och arbetarfamiljerna vara fastare rotade i dess betydligt äldre industridistrikt. I viss utsträckning söker man övervinna detta motstånd genom att locka nya företag till de tidigare depressionsområdena. Men därigenom kan man icke övervinna arbetarnas ovilja att efter kriget åter uppsöka tunga, smutsiga arbeten eller återvända till gamla industrier av slunkkaraktär.

Man är sålunda långt ifrån beredd att tillgripa en fullständig dirigering eller socialisering, som säkerligen ej passar det engelska kynnet, men som å andra sidan kunde synas vara en rimlig väg, att lösa landets gigantiska omställnings- och uppbyggnadsproblemen. Å andra sidan är man, som jag tidigare framhållit, sannolikt icke beredd att välja en väg, som skulle möjliggöra en snabb utveckling mot fri handel, fritt konsumtionsval och fria produktionsinitiativ. Det regleringsalternativ, som man valt, kan

förefalla innebära, att man sätter sig mellan två stolar.

Utvecklingen under detta system kommer säkerligen icke att gå snabbt, starten är långsam och friktionen kommer säkert att förbli stor. Men den väg man valt ter sig väl i våra ögon som tyisk för landet. Med den seghet som är kännetecknande för engelsmännen komma de säkert att arbeta sig igenom svårigheterna, inspirerade av hoppet att kunna bygga ett socialt lycklicare England. Man får hoppas att de lyckas bättre, än man kan befara, icke bara för sin egen skull utan även för världens i övrigt.